

Витяг з протоколу № 11
засідання відділу кримінологічних досліджень
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України
від 10 жовтня 2025 р.

ПРИСУТНІ:

Колодяжний М. Г. – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу; Голіна В. В. – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, головний науковий співробітник відділу; Батиргарєєва В. С. – доктор юридичних наук, професор, директор НДІ ВПЗ; Блага А. Б. – доктор юридичних наук, доцент, головний науковий співробітник відділу; Новіков О. В. – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник відділу; Кабанець В. О. – кандидат юридичних наук, молодший науковий співробітник; Журавель В. В. – аспірант відділу.

З присутніх – 3 доктори наук та 3 кандидатів наук, фахівців за профілем поданої на розгляд дисертації.

Засідання проводиться у режимі відеоконференції за допомогою комунікаційного програмного забезпечення Zoom.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

Обговорення дисертаційної роботи аспіранта НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України Журавля Віталія Володимировича на тему: «Кримінологічна характеристика та запобігання самовільному залишенню військової частини або місця служби», виконаної у НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України і поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» щодо рекомендації до

розгляду та захисту в разовій спеціалізованій вченій раді НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України.

СЛУХАЛИ:

Доповідь В. В. Журавля про результати виконаного наукового дослідження. Дисертант розказав присутнім про структуру своєї дисертаційної роботи, акцентував увагу на актуальності її теми, зазначив мету і завдання дослідження, охарактеризував основні положення, що відображають наукову новизну, наукову та практичну значущість одержаних результатів.

Так, Журавель В. В. вказав, що підготовлена ним дисертаційна робота є першим науковим дослідженням в царині кримінології проблеми самовільного залишення військової частини або місця служби, що здійснюється передусім в умовах дії в Україні правового режиму воєнного стану. Встановлено, що правопорушення, передбачені статтею 407 Кримінального кодексу України, з початку повномасштабної агресії РФ проти України набули нових рис, а за кількісними показниками на четвертий рік збройного конфлікту перевищили інші види кримінальних правопорушень. Така вкрай несприятлива динаміка спонукає законодавця і надалі шукати ефективні шляхи вдосконалення як кримінального законодавства, так і норм регулятивного характеру у відповідній сфері суспільних відносин. Погіршення кількісних і якісних показників самовільного залишення військової частини або місця служби, що суттєво ускладнює криміногенну обстановку в державі, зумовлене надзвичайно високим криміногенним потенціалом як правопорушень проти встановленого порядку проходження військової служби загалом, так і діянь, передбачених статтею 407 КК України. Водночас встановлено, що для цього явища характерні такі негативні тенденції: по-перше, трансформація динаміки вчинення таких діянь із хвилеподібної (із періодами відносної стабілізації) у стрімко зростаючу, майже лавиноподібну; по-друге, домінування у структурі правопорушення

його тяжких форм, які кваліфікуються як тяжкі злочини; по-третє, перевага штучної латентності з подальшим посиленням процесів приховування таких діянь; по-четверте, відсутність відповідності між кількістю зареєстрованих правопорушень і числом осіб, що їх вчинили; по-п'яте, зосередження зазначених випадків переважно у прифронтових регіонах та зонах бойових дій тощо.

Здобувач зазначив, що у дисертації розв'язане наукове завдання, що полягає у всебічному кримінологічному аналізі кількісних та якісних показників кримінально караного діяння у вигляді самовільного залишення військової частини або місця служби та практики запобігання цим правопорушенням насамперед в умовах запровадження в Україні правового режиму воєнного стану.

Також Журавель В. В. вказав, що одними із головних положень наукової новизни дисертації є виявлення ключових характеристик самовільного залишення військової частини або місця служби, формування чи посилення яких зумовлене збройною агресією РФ проти України, серед яких: значний рівень шкоди для обороноздатності держави; безпосередня залежність стану цього явища від воєнно-політичної обстановки, в умовах якої вчиняються відповідні протиправні дії; надзвичайно високий криміногенний потенціал, що передусім проявляється у масовості правопорушень, передбачених статтею 407 КК України; зміна законодавчих підходів до криміналізації та призначення покарання за такі діяння як ознака пошуку дієвих механізмів впливу; специфіка особи військовослужбовця-правопорушника, що формується під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників воєнно-політичного середовища; суперечливе сприйняття цього явища в українському суспільстві тощо.

Журавель В. В. зазначив, що результати його наукового дослідження були оприлюднені на одному міжнародному форумі та одній міжнародній науково-практичній конференції, основні положення, висновки та пропозиції, що сформульовані за результатами дисертаційної роботи, викладено у 3

статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, що є достатнім для відображення повною мірою основних положень та висновків дисертації.

По закінченню доповіді Журавлю В. В. присутніми були поставлені такі запитання:

Голіна В. В.: Віталію Володимировичу, скажіть, будь ласка, чи є реальним в умовах воєнного стану в Україні звільнення від кримінальної відповідальності за самовільне залишення військової частини або місця служби?

Журавель В. В.: дякую за запитання, шановний Володимире Васильовичу. Уявляється, що особливо в гострі фази воєнного протистояння мають піддаватися аналізу методи упередження (профілактики) СЗВЧ, включаючи, зокрема, поліпшення умов служби, психологічну підтримку військовослужбовців, формування позитивного морального клімату у підрозділах та ін., вестися статистика щодо випадків СЗВЧ для виявлення, можливо, нових тенденцій в цьому явищі та розробки ефективних заходів. У цьому плані є цікавим підхід українського законодавця, який 20 серпня 2024 року прийняв проєкт Закону «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану», що був підготовлений Комітетом з питань правоохоронної діяльності. Цим Законом, зокрема, внесено зміни до ст. 401 КК України, відповідно до яких особу, яка під час дії воєнного стану вперше вчинила кримінальне правопорушення, передбачене статтями 407 і 408 КК України, може бути звільнено від кримінальної відповідальності, якщо до закінчення досудового розслідування або судового розгляду вона добровільно заявила про намір повернутися до будь-якої військової частини для продовження проходження військової служби, за умови надання командиром (начальником) такої військової частини (установи) письмової

згоди на продовження проходження військової служби таким військовослужбовцем.

Блага А. Б.: Віталію Володимировичу, скажіть, будь ласка, чи розглядали Ви у своїй дисертації явище правового нігілізму військовослужбовців?

Журавель В. В.: дякую за запитання, шановна Алло Борисівно! Так, у межах мого наукового дослідження це явище розглядалося під час аналізу особи злочинця, який вчиняє самовільне залишення військової частини або місця служби. Зокрема, нами визначено, що правовий нігілізм військовослужбовців є помітною властивістю їх морально-психологічного образу. Ним охоплюється не будь-яке заперечення необхідності правового регулювання, а лише певні прояви, такі як: ігнорування вимог законів і військових статутів, наказів командирів та інших нормативно-правових актів, що регулюють порядок проходження військової служби; порушення військової присяги; зневага до системи військової юстиції та судів; переконання у безкарності або в тому, що покарання буде нетяжким; тощо. Конкретними проявами у площині правового нігілізму в осіб, які вчинили СЗВЧ, є: зневага у широкому смислі цього слова, егоїзм, байдужість, безвідповідальність та ін.

Новіков О. В.: Шановний здобувачу, скажіть, будь ласка, якою є природа латентності самовільного залишення військової частини чи місця служби? Чи робили Ви відповідні розрахунки обсягів латентності цього виду злочинів у своїй роботі?

Журавель В. В.: дякую за запитання, шановний Олеже Володимировичу. Переважна більшість фактів СЗВЧ, що не потрапили до реєстрації, належить до такого виду латентності, як штучна. Зауважимо, що назвати точну кількість таких латентних правопорушень не уявляється можливим внаслідок самої природи цього явища. Але ми зробили спробу визначитися із питомою вагою цього виду латентності шляхом вивчення фахової думки військовослужбовців. Так, нами було визначено, що на частку

правопорушень зі штучною за характером походження латентністю сьогодні припадає приблизно до 80-85% всіх випадків СЗВЧ.

Кабанець В. О.: Віталію Володимировичу, у своїй роботі Ви виокремлюєте з-поміж основних напрямів кримінологічного запобігання СЗВЧ Ви виокремлюєте особистісно-мотиваційний. Чи не могли б Ви, будь ласка, коротко його охарактеризувати?

Журавель В. В.: дякую за запитання, шановний Вадиме Олексійовичу. Сутність особистісно-мотиваційного напрямку кримінологічного запобігання СЗВЧ зводиться до цілеспрямованого впливу на свідомість, емоції та цінності військовослужбовця. Результатом такого впливу має стати: по-перше, посилення його внутрішньої мотивації до виконання військового обов'язку; по-друге, формування відчуття причетності до колективу побратимів та до реалізації головної мети – захисту Вітчизни; по-третє, зниження ризику виникнення бажання ухилитися від несення служби.

Після відповідей Журавля В. В. на запитання присутніх з характеристикою його роботи виступила науковий керівник – доктор юридичних наук, професор, директор НДІ ВПЗ Батиргарєєва Владислава Станіславівна: Наукова робота Віталія Володимировича присвячена не просто актуальній темі кримінологічної буденності. Це дослідження – відбиття гострої соціально-політичної проблеми, що має особливе значення для державності України та захисту її суверенітету і територіальної цілісності. Адже Збройні Сили України – це основа національної безпеки, що забезпечує захист держави від збройної агресії. Тому кримінологічне вивчення і розробка запобігання військовим злочинам, і зокрема – самовільному залишенню військової частини або місця служби, є своєчасним для сучасного розвитку української юридичної науки.

Наукова цінність дисертації полягає в тому, що автором вперше виділено низку ключових характеристик кримінального правопорушення, передбаченого статтею 407 КК України, які виникли чи посилили свій вплив з початку збройної агресії РФ проти України. До них відносяться:

- 1) надзвичайно високий криміногенний потенціал;
- 2) багатовимірна шкода для обороноздатності держави;
- 3) безпосередня залежність стану цього виду правопорушень від воєнно-політичної обстановки;
- 4) вплив на зміну законодавчих підходів до криміналізації та покарання за самовільне залишення військової частини або місця служби;
- 5) специфічні риси особи військовослужбовця-правопорушника; а також формування неоднозначного ставлення українського суспільства до цього явища тощо.

Також одним із багатьох здобутків дисертанта, висвітлених у рукописі роботи, є погляд на розкриття криміногенного потенціалу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 407 КК України, з позиції трьох часових проекцій, а саме:

- а) базового періоду порівняння, який тривав до 2014 року;
- б) періоду гібридної агресії, який почався у лютому 2014 року і тривав до 24 лютого 2022 року;
- в) періоду повномасштабного вторгнення РФ в Україну та введення режиму воєнного стану й дотепер.

Особливу увагу Журавель В. В. також приділив характеристиці основних об'єктів запобіжного впливу, якими було визначено: 1) збройну агресію як гуманітарну катастрофу; 2) особу військовослужбовця із власною системою мотивації, установок, фізичного й психологічного потенціалу; 3) специфічне середовище військовослужбовців та умови проходження служби; 4) правовідносини з приводу комплектування армії та проходження військової служби.

Аспірант Журавель В. В. успішно закінчив виконання навчальної складової, про що є відповідна довідка від 01 жовтня 2025 року.

Отже, вважаю, що дисертація на тему «Кримінологічна характеристика та запобігання самовільному залишенню військової частини або місця служби», яка представлена до захисту на здобуття наукового ступеня доктора

філософії, є самостійним завершеним дослідженням, виконаним на належному рівні. Робота відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44. Автор дисертації – Журавель Віталій Володимирович – заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії.

Після виступу наукового керівника слово було надано **науковцям, фахівцям з тематики дослідження** для оцінки наукової роботи:

Голіна В. В., доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, головний науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень, зазначив, що вивчення такого кримінального правопорушення як самовільне залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану є темою дослідження із піковою актуальністю, адже в дисертації описані події, які відбуваються саме зараз в нашій державі. Якщо перед повномасштабним вторгненням показник цих діянь був приблизно дві-три тисячі, то зараз латентність цих діянь зросла в тридцять-сорок разів. Саме цей фактор робе вказану проблему кримінологічною. Тому потрібно проаналізувати кримінологічний вимір, який би оцінив це явище кількісно та якісно, проаналізувати його детермінацію, охарактеризувати особу злочинця-військовослужбовця і на основі цього розбудувати систему запобігання йому.

Загальне враження про дисертацію Журавля – блискуче проведене наукове дослідження. Добре викладені структурні елементи дисертації – чотири розділи та вісім підрозділів. Текст викладено у науковому стилі, автор вміло використовує галузеву термінологію, має розуміння спеціалізованих термінів.

Щодо критичної частини дисертації, то В. В. Голіна зазначив, що необхідно розширити перелік науковців, які займалися розробленням проблеми як військових злочинів, так і загальних теоретичних питань кримінології, зокрема, теорії запобігання злочинності.

Коли автор пише про латентність, хотілося б звернути увагу на те, що з кожним роком це поняття розширюється. Зокрема, необхідно звернути увагу, що існує ціла низка суб'єктів, зацікавлених в існуванні такого явища, і створює умови для штучного «керування» статистичними показниками.

Коли автор описує детермінацію СЗВЧ, він звертає особливу увагу на зовнішні обставини, такі як сімейні проблеми, алкоголізацію, зловживання наркотичними речовинами, залишаючи в тіні звичайних військовослужбовців. Необхідно звернути увагу й на осіб із психічними відхиленнями, а також особисті «слабкості» Зокрема, Роберт Сапольські в роботі «Біологія поведінки» описує, чому людина поводить себе погано. Можливо, маленькі особливості людської поведінки (хіть, любовні відносини і т.п.) також можуть впливати на самовільне залишення військової частини або місця служби. Коли стає зрозумілим, що такі відчуття чи почуття людини є непереборними, необхідно особу звільнити від кримінальної відповідальності. Погоджуюся із твердженням про те, що чим більше наука проникає в поведінку особи, тим більше звужується сфера правосуддя.

У роботі Ви вказуєте на індивідуальні схильності особи до самовільного залишення військової частини або місця служби. В чому ж особливість таких схильностей? Від чого залежить, чому одна людина хоробра, а інша – боягуз? Вважаю, що цю проблему вирішити неможливо.

Також хочу відзначити, що деякі роз'яснення по тексту можна вважати зайвими. Наприклад, опис Будапештського меморандуму, який згадується на сторінках роботи, можна скоротити.

Хочу також звернути увагу автора на те, що механізм протидії злочинності та механізм запобігання їй – це категорії різної складності. На думку, наприклад, О. М. Литвинова, протидія – це весь фронт боротьби зі

злочинністю, а запобігання – лише його частина. Автономно існує й загальносоціальна та спеціально-кримінологічна профілактика і протидія. Я також зазначав у своїх роботах, що загальносоціальне запобігання та спеціально-кримінологічне запобігання – це окремі напрями, які в сучасному вимірі набувають нового змістовного наповнення. Це складне явище, яке сьогодні ми виконати повністю не можемо. Кримінологія – практична наука, тому бажано при описі цих рівнів боротьби зі злочинністю спиратися на практичний вимір.

Також у дисертації використовуються терміни «методика» і «методологія». Згадайте, наприклад, слова Рене Декарта про те, що шлях до істини лежить через істинний шлях. Ми не використовуємо релігійну методологію для вивчення злочинності. Знайти метод, який би відповідав складності наукового дослідження дуже не просто. Тому не потрібно зловживати терміном «методологія». Рекомендую замінити його в тексті роботи на «спосіб дослідження», «метод дослідження». Адже методологія – це наука про методи, а не самі методи наукового дослідження.

Таким чином, у підсумку можна визнати, що дисертація на тему «Кримінологічна характеристика та запобігання самовільному залишенню військової частини або місця служби», яка представлена до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії, є самостійним завершеним дослідженням, виконаним на належному рівні. Вона відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Журавель Віталій Володимирович – заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії.

Колодяжний М. Г., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу кримінологічних досліджень вказав, що робота справляє приємне враження, виконана на високому рівні, має солідну емпіричну та теоретичну бази.

Дисертант вказує, що більше 60 % правопорушників-військовослужбовців є офіційно не працюючими. Необхідне певне уточнення, адже сприйняття такої інформації дещо викривляє розуміння військової служби. Скоріше за все, малася на увазі зайнятість осіб до призову на військову службу.

У понятті запобігання СЗВЧ викликає дискусію словосполучення «система мотивації». У спеціалізованій літературі, наприклад, у роботах Б. М. Головкина вказується, що мотивація – це механізм формування готовності на реалізацію злочинного умислу. Мотивація – це певний психологічний механізм. Тому є пропозиція прибрати або поняття «система», або «мотивація». Адже ми можемо говорити про систему морально-психологічні показників, які формують мотивацію особи на вчинення кримінального правопорушення. Можливо, більш доцільним буде вживання поняття «система морально-психологічних властивостей та якостей».

Отже, дисертація на тему «Кримінологічна характеристика та запобігання самовільному залишенню військової частини або місця служби», яка представлена до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії, є самостійним завершеним дослідженням, виконаним на належному рівні. Вона відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12

січня 2022 року № 44, а її автор – Журавель Віталій Володимирович – заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії.

Блага А. Б., доктор юридичних наук, доцент, головний науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень відмітила, що їй імпонує підхід автора щодо написання дисертації, зокрема те, що червоною лінією роботи є аналіз особи військовослужбовця, який вчиняє СЗВЧ, через особливості якої розкривається й причини такої поведінки, а далі розробляються й заходи запобігання.

Науковиця підтримала висновок автора про те, що основна маса правопорушників – це рядовий склад: солдати, старші солдати, матроси і старші матроси, хоча і серед старшого офіцерського складу так само зустрічаються випадки СЗВЧ (1%). Важливе значення має аналіз детермінант такого кримінального правопорушення. Зокрема, акцент на те, що військовослужбовцям, які вчиняють СЗВЧ не надають відпустку, в них накопичений стрес через бойові завдання, проблеми в родині (наприклад, хвороба рідних). Отже, людина не може забезпечити задоволення своїх потреб законним шляхом, а командири не допомагають у їх вирішенні. Часто бійці просто бояться – відчують страх перед воєнними діями. Тому значна частина осіб, які вчиняють СЗВЧ – прослужили у ЗСУ не довго.

Звідси й особливого значення набуває такий напрям запобігання СЗВЧ, як зняття стресу. Такий напрям може реалізовуватися під час попередньої військової підготовки (у тому числі й під час навчання у школі чи закладі вищої освіти). Коли людина пройшла навчання, вона вже має уявлення про те, що її чекає. Відповідно й рівень стресу дещо знизиться.

Блага А. Б. також підкреслила про особливості підготовки кадрів психологів, які повинні допомагати військовослужбовцям, та необхідності зміни ставлення людей до військових.

У підсумку А. Б. Блага визнала, що дисертація на тему «Кримінологічна характеристика та запобігання самовільному залишенню військової частини або місця служби», яка представлена до захисту на

здобуття наукового ступеня доктора філософії, є самостійним завершеним дослідженням, виконаним на належному рівні. Вона відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Журавель Віталій Володимирович – заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії.

На основі результатів обговорення присутніх на засіданні вирішили запропонувати такий

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації на тему «Кримінологічна характеристика та запобігання самовільному залишенню військової частини або місця служби», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Сучасні збройні конфлікти різної інтенсивності та складності, а також динамічні зміни геополітичної конфігурації світу, зумовлені балансом сил на міжнародній політичній арені, актуалізують питання належного рівня професійної підготовки, бойової злагожденості та морально-психологічної витривалості військових. Ефективне вирішення цих завдань значною мірою залежить від стану дисципліни й правопорядку у військових формуваннях. Відповідно до статті 65 Конституції України, захист Вітчизни, її незалежності та територіальної цілісності є обов'язком кожного громадянина. Ігнорування цього обов'язку слід розглядати не лише як прояв аморальної поведінки, а і як кримінально каране діяння.

У цьому контексті проблема самовільного залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення військовослужбовця без поважних причин у встановлений час на службу, набуває особливої значущості в умовах дії правового режиму воєнного стану. Такі діяння негативно впливають на боєздатність війська та підривають його моральний стан. На відміну від правопорушень загальнокримінальної спрямованості, самовільне залишення військової частини або місця служби є специфічним видом злочину, який безпосередньо створює загрозу обороноздатності держави. Попри те, що це явище має давнє історичне підґрунтя, подібно до військової злочинності загалом, сучасні умови зумовлюють трансформацію його динаміки, мотивації, причин і факторів, а також суспільного сприйняття. Усе це обумовлює необхідність поглибленого та комплексного кримінологічного дослідження зазначеного явища з метою вироблення дієвих механізмів його попередження.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблений кримінологічний аналіз жорстокого поводження з тваринами та свою чергу виробити науково обґрунтовані заходи запобігання жорстокості до тварин.

Для досягнення мети було визначено такі завдання:

- здійснити аналіз сучасного стану наукових розробок, присвячених кримінологічному та соціально-правовому дослідженню явища самовільного залишення військової частини або місця служби, а також питанням захисту суспільства від нього;

- обґрунтувати ключове значення факту повномасштабного вторгнення РФ в Україну у трансформації військової злочинності на прикладі кримінального правопорушення, передбаченого статтею 407 КК України;

- дослідити кількісні та якісні характеристики (рівень, структуру, динаміку) злочинів, передбачених статтею 407 КК України, та визначити сучасні тенденції їх розвитку від початку гібридної агресії РФ проти України до сьогодення;

- спираючись на результати опитувань цивільного населення і військовослужбовців, а також на аналіз офіційної статистики й наукових джерел, встановити рівень і форми латентності СЗВЧ;

- надати кримінологічну характеристику особи військовослужбовця-правопорушника, який вчиняє злочин, передбачений статтею 407 КК України, розкривши його соціально-демографічні, кримінально-правові, морально-психологічні та інші ознаки;

- визначити особливості детермінації СЗВЧ з урахуванням специфіки функціонування українського суспільства в умовах воєнного стану;

- встановити об'єкти профілактичного впливу у сфері запобігання СЗВЧ та охарактеризувати їхні особливості, які необхідно враховувати при розробці й реалізації відповідних заходів;

- окреслити та проаналізувати основні стратегічні напрями профілактичної діяльності щодо запобігання СЗВЧ в умовах воєнного стану.

Об'єктом дослідження виступає військова злочинність у її соціально-правовому та кримінологічному вимірах, а також система заходів запобігання цьому суспільно небезпечному явищу.

Предметом дослідження є кримінологічна характеристика та запобігання самовільному залишенню військової частини або місця служби.

Методи дослідження обрано з урахуванням об'єкта і предмета дослідження. Теоретичну основу дослідження становлять закони діалектики, базові філософські категорії, а також принципи і методи теорії пізнання явищ та процесів об'єктивної реальності, що забезпечило його цілісність, логічну впорядкованість і отримання нових наукових результатів (у всіх структурних частинах роботи).

Провідна роль у розв'язанні проблеми забезпечення захисту суспільства від СЗВЧ належить методам конкретно-соціологічного та статистичного характеру. Саме їх використання дало змогу отримати кримінологічно значущу інформацію та сформуванню емпіричну базу дослідження. Застосування конкретно-соціологічних методів (опису,

спостереження, аналізу документів, анкетування, монографічного інтерв'ю, контент-аналізу) сприяло збору фактичних даних, що дозволило оцінити рівень наукової розробленості проблеми запобігання військовим злочинам, визначити сучасний стан військової злочинності, зокрема її кількісні та якісні показники у межах діянь, передбачених статтею 407 КК України, а також встановити залежність проявів криміногенного потенціалу цього виду злочинності від інтенсивності та напруженості бойової обстановки, яка зумовила запровадження воєнного стану.

Використання статистичних методів, таких, як вибіркоче спостереження, аналіз абсолютних і відносних показників, кореляційний аналіз, групування, класифікація, систематизація, табличний метод тощо) забезпечило можливість збору й обробки інформації із судової практики, наукових джерел і матеріалів офіційної звітності правоохоронних та судових органів.

Теоретичний компонент дослідження базувався на широкому спектрі методів відповідного рівня пізнання, серед яких: формалізація, абстрагування, системно-структурний аналіз і синтез, рух від абстрактного до конкретного, моделювання, верифікація, прогнозування, а також герменевтичний, історико-правовий, догматичний і порівняльно-правовий методи. Їх застосування дало змогу здійснити історико-правовий аналіз підходів до протидії порушенням військового обов'язку, охопивши як сучасний етап розвитку України, так і період її перебування в межах радянської системи, починаючи з ухвалення КК УРСР 1960 року. Крім того, зазначені методи сприяли уточненню та розробленню ключових складових дослідження, зокрема: стану наукової розробки проблеми військової злочинності та СЗВЧ, структури детермінації діянь, передбачених статтею 407 КК України, системи заходів запобігання із визначенням стратегічних напрямів такої діяльності тощо.

Теоретичну базу дослідження становлять наукові здобутки вітчизняних і зарубіжних учених, що охоплюють широкий міждисциплінарний спектр.

Передусім ідеться про кримінальне право та криминологію, які формують основу для пізнання сутності, специфіки й причин досліджуваних правопорушень, а також для розроблення ефективних заходів їх запобігання.

Нормативна основа дослідження представлена Конституцією України, Кримінальним кодексом України, Законами України «Про національну безпеку України», «Про Збройні Сили України», «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану», «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо запровадження інституту умовно-дострокового звільнення осіб від відбування покарання для безпосередньої їх участі в обороні країни, захисті її незалежності та територіальної цілісності», «Про внесення змін до деяких законів України щодо порядку проходження військової служби окремими категоріями військовослужбовців під час дії воєнного стану», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», Порядок проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період, Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України, Статут внутрішньої служби ЗСУ та Дисциплінарний статут ЗСУ та ін., положення законодавства минулих часів.

Емпіричну базу дослідження складають відомості Офісу Генерального прокурора, МВС України, Державної судової адміністрації України, Міністерства відновлення розвитку громад, територій та інфраструктури України, Державної служби статистики України, звітної документації НДІ вивчення проблем злочинності, результати узагальнення 300 вироків судів першої інстанції, що були винесені з моменту повномасштабної агресії РФ в Україні; матеріали анкетування близько 495 військовослужбовців ЗСУ та працівників органів Військової служби правопорядку ЗСУ; результати

анкетування понад 370 українських громадян стосовно заходів запобігання військової злочинності, у т.ч. СЗВЧ, в умовах воєнного стану; монографічне інтерв'ювання 10 осіб, які вчинили СЗВЧ або/та дезертирство; та ін.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є першим в Україні ґрунтовним кримінологічним дослідженням СЗВЧ за часів повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Отримані результати дозволили сформулювати низку положень, що становлять наукову новизну:

уперше:

- визначено низку ключових характеристик самовільного залишення військової частини або місця служби, поява або посилення яких зумовлена збройною агресією рф проти України. До таких рис належать: значна шкода для обороноздатності держави; безпосередня залежність стану СЗВЧ від воєнно-політичної обстановки, у межах якої відбуваються відповідні протиправні дії; надзвичайно високий криміногенний потенціал цього явища, що проявляється передусім у масовості правопорушень, передбачених статтею 407 КК України; зміни у законодавчому регулюванні криміналізації та караності СЗВЧ як свідчення пошуку ефективних механізмів впливу на це явище; специфічні риси особи військовослужбовця-правопорушника, які формуються під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників воєнно-політичної ситуації; а також суперечливе ставлення українського суспільства до СЗВЧ тощо.;
- визначено тенденції, властиві явищу СЗВЧ, серед яких: стійке погіршення криміногенної ситуації із діями, передбаченими статтею 407 КК України, від початку гібридної агресії рф проти України, характер динаміки яких змінився із хвилеподібного на лавиноподібний; переважання у структурі СЗВЧ тяжких форм діянь, що отримують кримінально-правову кваліфікацію як тяжкі злочини; домінування штучної латентності серед усіх прихованих

від реєстрації діянь та подальше посилення процесів латентизації СЗВЧ; відсутність ізоморфності між кількістю зареєстрованих випадків СЗВЧ та числом осіб, що їх вчинили; низька частка групового СЗВЧ та незначний відсоток рецидиву стосовно кількості виявлених фактів цього діяння; концентрація СЗВЧ у прифронтових регіонах та районах ведення бойових дій; тощо;

– з'ясовано, що серед військовослужбовців, що вчинили СЗВЧ в умовах воєнного стану, за соціально-демографічними ознаками домінують чоловіки (99,41%) соціально активного віку (переважно 30-50 років), які за станом свого здоров'я здатні виконувати обов'язок щодо захисту Батьківщини. Вони є громадянами України, переважно з професійно-технічною, базовою або повною загальною середньою освітою, проте до призову на військову службу офіційно не працюючими (61,67%); значна частка правопорушників є одруженими (39,67%). При цьому нерідко саме наявність родини підштовхнула їх до вчинення правопорушення. Абсолютна більшість випадків СЗВЧ трапляється в Сухопутних військах (94,0%). Серед правопорушників 39,67% тих, хто проходив службу за контрактом; більшість належали до рядового складу (солдати, старші солдати, матроси і старші матроси), хоча і серед старшого офіцерського складу так само зустрічаються випадки СЗВЧ (1%). Розподіл правопорушників за посадами виглядає доволі розлогим (водії (водії-механіки), номери обслуги військової частини, гранатометники, у тому числі навідники, стрільці / старші стрільці, курсанти начального батальйону, зенітники, радіотелефоністи, кулеметники, командири відділення (взводу), сапери, інструктори, розвідники, комірники та ін.). За формами протиправного діяння превалює самовільне залишення військової частини або місця служби (94,33%), на частку нез'явлення вчасно

на службу без поважних причин лише 5,67% фактів; правопорушенням не властивий груповий характер. При цьому 5,87% військовослужбовців на момент вчинення СЗВЧ мали непогашену або не зняту судимість за вчинення умисних насильницьких злочинів (8,65%), злочинів проти власності (46,64%), громадського порядку (5,29%), безпеки руху та експлуатації транспорту (2,40%), злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків (7,69%) та ін. Близько половини засуджених правопорушників суд звільнив від відбування призначеного покарання з випробуванням (48,74%). За даними узагальнення судової практики, у 23,67% правопорушників констатовано прихідні розлади, з приводу яких вони раніше вже перебували на стаціонарному лікуванні; ще 5,67% осіб мали наркотичну залежність, а 4,0% – психічні та поведінкові розлади внаслідок комбінованого вживання психоактивних речовин;

удосконалено:

- підходи до розробки й впровадження комплексної системи заходів запобігання з метою зменшення кількості діянь, передбачених ст. 407 КК України;
- уявлення про морально-психологічні риси військовослужбовців-правопорушників, які вчинили СЗВЧ, зокрема встановлено, що значна частина їхніх потреб є подібною до потреб законослухняних громадян (у тому числі військовослужбовців, які не порушують закон). Серед таких потреб виокремлено: прагнення зберегти життя і здоров'я в умовах небезпеки; бажання не змінювати звичний спосіб життя, мати вільний час і самостійно ним розпоряджатися; потребу уникати нестатутних взаємин і будь-яких проявів насильства з боку командирів чи співслужбовців; прагнення вийти з підпорядкування керівництва, якому не довіряють; необхідність піклуватися про рідних і

близьких та підтримувати їх у складних обставинах; а також потребу, зумовлену залежністю від психоактивних речовин;

- сформульовано теоретичні положення щодо об'єктів запобіжного впливу на прикладі СЗВЧ, вчинюваних у період воєнного стану. До таких об'єктів у практиці протидії цьому явищу віднесено: 1) збройну агресію як чинник гуманітарної кризи; 2) особу військовослужбовця як потенційного правопорушника з притаманними їй мотиваціями, установками та обмеженими фізичними і психологічними ресурсами; 3) специфічне соціальне середовище військової служби та умови її проходження; 4) систему правовідносин, пов'язаних із комплектуванням Збройних Сил та проходженням військової служби.

дістало подальшого розвитку:

- досвід порівняння кількісно-якісних показників явища військової злочинності загалом і діянь, передбачених статтею 407 КК України, зокрема, із попередньою кримінологічною оцінкою цих феноменів;
- уявлення про основні чинники латентності СЗВЧ, якими визначено: 1) суспільну толерантність до таких діянь; 2) негативне ставлення частини населення до примусової мобілізації; 3) практику приховування або заниження реальних масштабів СЗВЧ; 4) об'єктивні складнощі у правовій кваліфікації дій осіб, причетних до цих правопорушень;
- класифікація детермінант існування та відтворення зазначених протиправних діянь, із виділенням причин, що передусім пов'язані зі свідомістю військовослужбовців, та умов (криміногенних факторів), які являють собою сукупність обставин реальної дійсності, що сприяють реалізації їхніх протиправних установок.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у тому, що положення, матеріали і висновки дослідження доцільно використовувати у: у сфері правотворчості – з метою вдосконалення чинного кримінального законодавства, що регулює відносини у сфері порядку проходження військової служби; у правозастосовній діяльності – як підґрунтя для розроблення методичних рекомендацій щодо виявлення та розслідування військових правопорушень, зокрема СЗВЧ; у науковому вимірі – як база для подальших досліджень проблематики запобігання військовій злочинності; в освітньому процесі – як джерело для підготовки підручників, навчально-методичних матеріалів, проведення наукових досліджень і тренінгів, спрямованих на підвищення професійної компетентності працівників правоохоронних органів.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота виконана автором самостійно. Всі положення та висновки, сформульовані в дисертації, є результатом власних досліджень. Наукові ідеї і розробки опубліковано у наукових фахових та інших виданнях без співавторів.

Апробація матеріалів дисертації. Дисертація виконана та обговорена у відділі кримінологічних досліджень НДІ вивчення проблем злочинності. Основні положення роботи викладалися на Другій міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми правового забезпечення оборони України» (Київ, 2025) та ІХ Харківському Міжнародному юридичному форумі (Харків, 2025).

Публікації. Головні теоретичні положення й висновки дисертації викладено у п'яти наукових працях, три з яких – наукові статті, опубліковані у фахових наукових виданнях України, а дві – тези доповідей на міжнародному форумі та науково-практичній конференції.

Список публікацій здобувача

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Журавель В.В. Самовільне залишення військової частини або місця служби: кримінологічний аналіз рівня, структури, динаміки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 7. С. 198-202. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-7/45>.

2. Журавель В.В. Кримінологічна характеристика особи військовослужбовця, що самовільно залишив військову частину або місце служби. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2025. Серія Право. Вип. 90. Ч. 4. С. 48-55. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.4.6>.

3. Журавель В.В. Об'єкти запобіжного впливу у практиці запобігання самовільному залишенню військової частини або місця служби військовослужбовцями. *Журнал східноєвропейського права*. 2025. № 137. С. 144-151. URL: https://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2025/08/zhuravel_137.pdf.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Журавель В.В. Мотивація самовільного залишення військової частини або місця служби в контексті збройної агресії рф проти України. *Злочини проти людяності та геноцид: практичний погляд на окремі аспекти російської агресії в контексту ратифікації Римського Статуту*: матеріали панельної дискусії в рамках ІХ Міжнародного юридичного форуму (23 вересня 2025 р., м. Харків). Київ: Алерта, 2025. С. 116-120.

5. Журавель В.В. Запобігання самовільному залишенню військової частини або місця служби як важливе завдання посилення національної безпеки та оборони України. *Проблеми правового забезпечення оборони України*: зб. матеріалів ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 10 верес. 2025 р.) / упоряд.: П.П. Богуцький, Ю.В. Гаруст, Л.В. Заславська, В.Г. Пилипчук. Київ; Одеса, 2025. С. 226-230.

Оцінка мови та стилю дисертації. Текст дисертації підготовлений державною мовою та відповідає вимогам наукового стилю. Наукові

положення, рекомендації і висновки викладені стисло, точно та ясно, що забезпечує легкість і доступність їх сприйняття. Оформлення дисертації загалом відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України. У ході рецензування наукової роботи запозичень матеріалу без посилання на відповідні джерела не виявлено.

Відповідність дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту. Дослідження кримінологічної характеристики та запобігання самовільному залишенню військової частини або місця служби є напрямом, який віднесено до спеціальності 081 – Право. Робота відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами і доповненнями від 19 травня 2023 р. № 502), а також Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами і доповненнями від 19 травня 2023 р. № 502), і може бути подана до разової спеціалізованої вченої ради для її захисту.

В результаті відкритого голосування учасники засідання відділу проголосували (з 6 осіб, які брали участь у голосуванні):

«За» – 6 осіб,

«Проти» – немає,

«Утримались» – немає.

За підсумками експертизи дисертації та повноти публікації основних результатів дослідження Журавля Олесі Миколаївни

ПОСТАНОВИЛИ:

1. Висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Журавля Віталія Володимировича на тему:

«Кримінологічна характеристика та запобігання самовільному залишенню військової частини або місця служби» схвалити.

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю та практичною придатністю здобутих результатів дисертація Журавля Віталія Володимировича відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами і доповненнями від 19 травня 2023 р. № 502), а також Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами і доповненнями від 19 травня 2023 р. № 502).

3. Рекомендувати дисертацію Журавля Віталія Володимировича на тему «Кримінологічна характеристика та запобігання самовільному залишенню військової частини або місця служби» до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Результати голосування присутніх на засіданні докторів та кандидатів наук за профілем поданої на розгляд дисертації: «за» – 6; «проти» – немає; «утримались» – немає.

Головуючий
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

Максим КОЛОДЯЖНИЙ

Секретар засідання
кандидат юридичних наук

Вадим КАБАНЕЦЬ

